

אורלי אלבק

פוסקנות והגיון הלשון – הילכו שנים יחדיו?

מכווני הלשון העוסקים בפוסקנות – בקביעת התקן – שוקלים שיקולים שונים ומכריעים בכל מקרה לגופו. השיקולים הרווחים הם טהרנות – העדפה של מאפיינים לשוניים המשקפים נאמנות לרבדיה העתיקים של הלשון – והנוהג בעיבור, אבל לעתים נשקלים גם שיקולים של הגיון הלשון, כגון פישוט המערכת והסדרתה. טענתי היא כי מן הראוי שבתחום הדקדוק – דהיינו בתורת ההגה, בתורת הצורות ובתחביר – משקלם של שיקולי הגיון הלשון יהיה רב ממשקלם של שיקולים אחרים. מטענה זו עולה שכאשר בדיון בשאלה דקדוקית מסוימת יש התנגשות בין הגיון הלשון ובין שיקולי טהרנות או הנוהג בעיבור, כדאי בדרך כלל להעדיף את שימוש הלשון המתאים להגיון הלשון. אדגים את הטענה על פי הכרעות של מתקני לשון יחידים וגם של האקדמיה ללשון העברית. להכרעות על פי הגיון הלשון ערך עקרוני וחשיבות מעשית. הערך העקרוני הוא בשמירה על עקרונות הדקדוק המורש, כלומר העדפה של הכללים הנלמדים מן המקורות המופתיים על פני שימור של צורות חריגות. החשיבות המעשית היא בהקלה על המלמדים ועל הלומדים בהקניית דקדוק המנוסח בכללים בעלי תחולה רחבה.

1. מבוא

לעיסוק בלשון שני היבטים: מחקר הלשון והכוונת הלשון. חוקרי הלשון עוסקים בתיאור אובייקטיבי של הלשון, אין הם נוקטים עמדה מעריכה כלפי הממצאים, ואין הם עושים לשינויים. הכוונת הלשון היא מרכיב של

* הנושא הוצג לראשונה בכינוס האקדמיה והמכללות לחינוך (המכללה האקדמית הדתית לחינוך ע"ש הרא"ם ליפשיץ, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, מכללת הרצוג ואפרתה – המכללה האקדמית לחינוך) ביום ז' בסיוון תשע"א. אני מודה לד"ר גבריאל בירנבאום שקרא את המאמר והעיר הערות חשובות ולמר דורון יעקב שסייע בידי בהתחקות על דיוני ועדת הדקדוק של האקדמיה ודיוני מליאת האקדמיה.

תכנון הקורפוס בתחום תכנון הלשון (Cooper, 1989). מכווני הלשון עוסקים בפוסקנות דהיינו קביעת תקן ללשון: הם מכשירים שימושי לשון מסוימים ופוסלים אחרים. מכווני הלשון מונעים במניעים כגון טהרנות, הנהגה בציבור ואף שיקולים של הגיון הלשון, בהם פשוט המערכת הדקדוקית ובהירות המבע. לצורך הדיון במאמרי זה אגדיר הכרעות המתקבלות על פי הגיון הלשון כך: הכרעות המתקבלות כתוצאה מהיסק צפוי הנובע מהכללות של העובדות הלשוניות בלשון הנידונה.¹ אטען שמן הראוי לשקול את הגיון הלשון במערכת השיקולים ואף להכריע לפיו. להכרעות על פי הגיון הלשון ערך עקרוני – שמירה על עקרונות הדקדוק המורש, וחשיבות מעשית – הקניית דקדוק המנוסח בכללים מקלה על המלמדים ועל הלומדים.

2. הכוונת הלשון

שאלת הצורך בהכוונת הלשון הייתה ועודנה נושא לפולמוס ער בקרב הציבור וחוקרי הלשון. יש המתנגדים התנגדות עקרונית להכוונת לשון. לטענתם לשון חיה מתפתחת בדרכה וכל ההתפתחויות 'כשרות'. חיים בלנק, למשל, אינו מבדיל בין הצעותיהם של מכווני לשון ובין הצעותיהם של הדוברים. לדעתו, שימושי הלשון נקבעים רק על פי טעמים של הדוברים (תשמ"ט, עמ' 52).

החוקרים והמדקדקים המחייבים את הכוונת הלשון, חלוקים באשר לשיעור ההכוונה. זאב בן־חיים מחייב את הכוונת הלשון כאמצעי לטיפוח לשון תרבות. הוא מבחין בין משלבי הלשון: בדיבור יום־יומי ינהגו הדוברים כאשר ינהגו, אך בנסיבות רשמיות ראוי שינקטו לשון תקנית (תשי"ג, עמ' 50–51). חיים רוזן מחייב הכוונת לשון מוגבלת בתחומי הלשון הנקבעים על פי כללים שרירותיים, כגון כתיב ותעתיק. בתחומים

1 להכרעות פוסקניות על פי הגיון הלשון השלכות גם בעניינים אחרים, כגון ניסוח מערכות של כללים (כללי הכתיב הלא־מנוקד, למשל). ראו הערה 12, להלן. במאמר זה אתרכו בהעדפת הגיון הלשון על פני שיקולי טהרנות והנהגה בציבור, ולכן לא ארחיב בעניינים האחרים.

שחלה בהם התפתחות טבעית במשך הדורות, יכול המוסד המוסמך – ועד הלשון או האקדמיה ללשון – להמליץ את המלצותיו, והדוברים רשאים לקבלן או לדחותן (תשט"ז, עמ' 79–80). עוד טוען רוזן שגם כשהסטנדרד נקבע בחברת הדוברים יש ערך תרבותי לחינוך לשוני שיאחיד את הסטנדרד וימנע התפתחות מהירה מדי של הלשון עד כדי יצירת דיאלקטים (תשי"ג, חלק שני, עמ' 5–7).

מדקדקים רבים חייבו את הכוונת הלשון ועסקו בתקנתה, בהם יחידים שפעלו מיזמתם וגופים רשמיים. בגופים הרשמיים אגודת המורים, ועד הלשון והאקדמיה ללשון העברית שינקו את סמכותם מן הציבור תאב התקינות הלשונית. אילן אלדר טוען שפעמים רבות הדוברים מפתחים הערכה חיובית ללשונם אם היא קרובה יותר למקורותיה הקדומים ואם היא מוגנת מהשפעה זרה. לשון כזו נחשבת בעיניהם 'טהורה' או 'צחה' (תש"ע, עמ' 20).

3. שיקולים בקביעות פוסקניות

בקביעות פוסקניות נשקלים שיקולים, כגון טהרנות, פישוט המערכת, הנוהג בציבור.² ברוב הקביעות הפוסקניות נשקלים שיקולי טהרנות. טהרנות היא העדפה של מאפיינים לשוניים הנחשבים מקוריים, מאפיינים המשקפים נאמנות לרבדיה העתיקים של הלשון. הטהרנות מתבטאת בהעדפת מאפיינים לשוניים בכל התחומים, כגון מבטא, צורות דקדוקיות, מבנים תחביריים ואוצר מילים.

שיקולי טהרנות משמשים את מכווני הלשון בבואם לשמר מאפיינים שהיו בלשון המקורות ולהגן עליה מפני השפעות חיצוניות, כגון שאילת מילים (אספקט, אינטגרטי) ושאילת משמעות (לקח תמונה), ומפני השפעות פנימיות, כגון ביטול צורות חריגות (ישן, תינוקות). אבא בנדויד חייב את הכוונת הלשון העברית מתוך נאמנות מוחלטת למקורות.³ הוא

2 על מניעי קביעות פוסקניות של מדקדקים אחדים ראו סקירה אצל בן-אשר, תשכ"ט.

3 אבא בנדויד התנגד לשימושי לשון שאינם מתועדים במקורות, אך לא התנגד בנחרצות לשאילת מילים.

סבר שעוד לא בשלו התנאים לנהוג בעברית כבכל לשון טבעית כי דוברי העברית המתחיה עדיין לומדים לשחזרה על פי הלשון העתיקה, ולכן אין לתארה בכלים הבלשניים המקובלים (תשכ"ז, עמ' 305–306). גישתו הבלתי מתפשרת באה לידי ביטוי בייעוץ הלשון שייסד בשירות השידור ובמדריך הלשון לרדיו ולטלוויזיה שכתב עם הדסה שי (בנדויד ושי, תשל"ד). פעילותו ברדיו זכתה לביקורת נוקבת מצד בלשנים ואחרים. הביקורת כוונה לשיטתו הטהרנית מדי ולעקרון הכוונת הלשון ברדיו. המבקרים תמכו בהתפתחות הטבעית של הלשון וסברו שאין להתערב בתהליכים החלים בה.⁴

לעתים יעדיפו מכווני הלשון שיקולים אחרים על פני הטהרנות כגון פישוט מערכות דקדוקיות או שימושי לשון הרווחים בציבור. הנה מבחר הכרעות שהתקבלו משיקולי טהרנות ומשיקולים אחרים:⁵

- אבא בנדויד פסל את השימוש בצורות הראשון, האחרון כי הן תרגום מלועזית (the former, the latter) (בנדויד ושי, תשל"ד, עמ' 169).
- אבא בנדויד פסק שאין להשתמש בציורף היחס על מנת להבעת תכלית כי אינו משמש כך במקורות (שם, עמ' 235).
- יצחק פרץ פוסל את השימוש בפועל העביר במשמעות מושאלת (העביר החלטה, העביר שיעור) כי היא אינה מן המשמעויות המקוריות של הפועל (תשכ"א, עמ' 29–30). יצחק אבינרי מתיר את השימוש בציורף העביר החלטה וגם הוא מוצא להכרעתו צידוק במשמעויות הפועל במקורות (תשכ"ד, עמ' 131). לטענתו לפועל העביר הוראות

4 הנה קטע ממאמר שכתב ראובן סיוון בעיתון 'הארץ' ביום 23 ביולי 1971: "כל התופעות בעברית החדשה, שעליהן מדבר בנדויד [כגון ריבוי נרדפים, א"א], ידועות לכול. הן מצויות מאז ומעולם בכל לשון חיה. בנדויד מנפח תופעות אלה עד כדי ממדים מגוחכים וצובע אותן צבעים שחורים. בהיותו שבוני בידי הנחותיו הדמיוניות קורא הוא לריסון התפתחות הלשון, למחיקת כל סימני התפתחותה 'באלף האחרון', להקפאתה ולקביעת דרכי התפתחותה בעתיד על פי החלטת 'בלשנים'. קביעה זו יש לדעתו לכפות על הציבור בכללו באמצעות ספרי הלימוד ואמצעי התקשורת. שום בלשן לא יוכל להתייחס ברצינות לדיאגנוזה מעוותת זאת ולפרוגנוזה הילדותית". תיאור על בנדויד ומתנגדיו מובא אצל אפרתי, תש"ע, עמ' 165–203.

5 ראו דוגמות נוספות אצל בן-אשר, תשכ"ט, עמ' 146–154.

נוספות על הוראת **סילוק וביטול** (ההוראה שעליה הסתמכו המדקדקים כדי לפסול את הצירוף 'העביר החלטה') והן: **העמדה**, כגון 'ויעבירו קול לפני שמואל' (שמ"א טז, ח) או **קיום והפצה**, כגון 'ויעבירו קול במחנה' (שמות לו, ו). אבינרי מכיר בהשפעת הגרמנית והיידיש על השימוש בצירוף **העביר החלטה**, אך הוא מנסה למצוא הצדקה לשימוש זה גם בתוך העברית.⁶ שני המדקדקים שקלו שיקולי טהרנות אך הגיעו למסקנות הפוכות. לעתים המדקדק מגבש את דעתו ומחפש במקורות הצדקה להכרעתו ולצורך כך יסתמך על היקרויות מעטות או מסופקות.

• יצחק פרץ מתיר את השימוש בצורות **תפעלו**, **יפעלו** ודומותיהן לנקבה רבות כי כך נהוג במקורות (במקרא יש להן דוגמות אחדות, ובלשון חז"ל משמשות רק הצורות האלה). עוד מציין פרץ את שבחן של הצורות בפשטותן (תשכ"א, עמ' 71–73). גם אבינרי מעדיף בדרך כלל את השימוש בצורה **יפעלו** לנקבה (תשכ"ד, עמ' 461). יצוין כי האקדמיה לא דנה בצורות האלה כי ברור שהשימוש בצורות הרווחות במקורות מותר (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 55, הערה 2).

הנה כמה שיקולים אחרים העומדים בבסיס הכרעות פוסקניות:

נוחות בהגייה:

• אבינרי (שם) מתיר את הצורות **הפחיל** ו**הפחיש** בדיגוש הכ"ף בגלל קשיי ההגייה, אבל אין הוא פוטר את עצמו מלמצוא תימוכין לפסיקתו בצורות מקראיות, כגון **הצפינו** (שמות ב, ג) – צד"י דגושה ופ"א רפה (עמ' 128). נראה שאבינרי היה היחיד שהתיר את הצורות האלה והצידוק שמצא להן קלוש.

פישוט המערכת:

6 תמוה בעיניי שאבינרי חשב שהוראת הפועל **העביר** בצירוף **העביר החלטה** דומה להוראותיו בדוגמות שהביא. האומנם **העביר החלטה** פירושו **הציג החלטה**? האומנם **העביר שיעור** פירושו **הפיץ את השיעור** ברבים?

- האקדמיה ללשון החליטה להתיר את צורת הנסמך **קן** - לצד הצורה המקראית **קן** - כדי להשוות אותה לצורות הנוטות לפי הכלל, כגון **צל**-, **חץ**-, **חבר**- (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 30, 36).⁷ החלטה דומה התקבלה בצורות **חלב**- ו**לבן**- (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 14).

הנוהג בציבור:

- אבינרי קובע שמין **גרב** (שהיא מילה מחודשת) – נקבה אף ש"רוב השמות ממשקל זה (...) לשון זכר הם". בנימוקיו הוא מציין את הנוהג בציבור (תשכ"ד, עמ' 100). יצוין כי האקדמיה ללשון החליטה שמין **גרב** – זכר (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 51).
- כתיבת שמות המשחקים בתיבה אחת מותרת: **כדורגל**, **כדורסל** (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 77). האקדמיה ממעטת לחדש הלחמים כי זו אינה דרך המלך בתצורת מילים עבריות. לאחר שנים רבות של איסור אישרה האקדמיה את הצורות בגלל הנוהג בציבור.
- האקדמיה אישרה את **צְהָרוֹן** במשקל **קטלון** המצוי, ולא **צְהָרוֹן** הצפוי על פי הצורה **צְהָרִיִּים** (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 48). אשוב לדון בהחלטה זו להלן.

בהירות המבע:

- יצחק פרץ מחייב לבדל את משמעויות הפעלים משורש חנ"ך: הוראת הפועל בבניין קל היא 'פתיחת בניין חדש'; הוראת הפועל בבניין פיעל היא 'לימוד והדרכה'. בלשון המקרא שימש בניין קל בשתי ההוראות, ובלשון חז"ל שימש בניין פיעל בשתי ההוראות. בידול ההוראות מבהיר את המבע ולכן פרץ מעדיף את השיקול הזה (תשכ"א, עמ' 85–86). בן-אשר מביא דוגמות נוספות מהכרעותיו של פרץ משיקולי בהירות המבע (תשכ"ט, עמ' 126).

מן הדוגמות האלה ומדוגמות אחרות עולה שהכרעות המדקדקים אינן מתקבלות על פי שיטה קבועה. כל מקרה נדון לגופו, ואין לדעת מהו

7 ראו דיון מפורט בצורה זו אצל כהן, תשנ"ח.

השיקול שיגבר על השיקולים האחרים. ההכרעה מתקבלת לפי טעמו האישי של המדקדק. אם הכרעתו מתאימה למצוי במקורות, יבסס אותה בנימוקים טהרניים, ואם אינה מתאימה, ינמק בנימוק אחר. האקדמיה נמנעה מלקבוע שיטה עקיבה שלפיה יתקבלו החלטותיה. האקדמיה מייחסת חשיבות רבה לדיון בכל שאלה לגופה. הכוונת לשון על פי שיטה עלולה להמעיט את החיות ואת הגיוון של לשון טבעית ולהפוך אותה ללשון מעין סינתטית. באקדמיה מתקבלות ההכרעות על פי דעת רוב החברים ולא על פי טעמו האישי של מדקדק יחיד. טבען של החלטות שמתקבלות בדרך זו שהן תוצאה של פשרה ושל איזון ולא של שיטה עקיבה (בראשר, תש"ן, עמ' 129, 149–150).⁸

גבריאל בירנבאום, שהיה המזכיר המדעי של האקדמיה בשנים 1992–1999, סובר שבהחלטות האקדמיה ניכרת, בעיקר בעשורים האחרונים, מגמה של "פוסקנות מפוכחת", היינו קבלת הכרעות על פי שלושה עקרונות: התחשבות בכל העובדות הלשוניות המתבררות בעיון במקורות; התחשבות בהתפתחות הטבעית של הלשון ובנוהג בציבור; הכרה בסובייקטיביות של ההכרעה (תש"ס, עמ' 346–348).

4. מילון ודקדוק

כידוע, ללשון טבעית מילון ודקדוק. המילון (lexicon) הוא רשימה של הערכים בלשון, משמעהם והסוגלים הסמנטיים שלהם. בניגוד לדקדוק המילון מתאפיין בשרירות ובקביעות פרטניות (שאינן בהן הכללה). הסימן הלשוני שרירותי הן בצורה והן במשמעות.

בעברית לדורותיה אין קביעות בתצורה, כלומר אין מתאם בין המשקלים להוראותיהם. המשקלים העבריים (הן בשם והן בפועל) אינם נושאים משמעות קבועה: משקל **מְפַעֵל** אינו מביע רק מקומות – **ממרח** אינו מקום; **בית** אינו שקול במשקל **מפעל**, ומשקל **פְּעֻלַת** אינו מביע רק מחלות – **רכבת** אינה מחלה; **שחין** אינו שקול במשקל **פעלת**. לתכונה זו

8 סקירה ממצה על שיקולי האקדמיה מובאת באתר האקדמיה: <http://hebrew-academy.huji.ac.il/hahlatot/GrammarDecisions/mavo/Pages/karkah.aspx>

תרומה חשובה בהעשרת אוצר המילים ובגיוון דרכי הביטוי. מתאם מלא בין תצורה למשמעות מאפיין לשונות סינתטיות, כגון שפות לתכנות מחשבים.

האקדמיה משתדלת לשמור על אופייה של הלשון העברית ומחדשת מילים במשקלים שונים. הנה דוגמה: משקל **פָּעִיל** הפך בעברית החדשה למשקל יצרני להבעת היכולת⁹ (שביר, הפיך, בציע). גם האקדמיה מחדשת מילים במשקל **פָּעִיל** (דליק, לא־עביר) אך אינה זונחת דרכי ביטוי אחרות, כגון בינוני (מתכלה ביולוגית – biodegradable, מקיים סביבה – sustainable), צירוף סמיכות שרכיבו הראשון **בן או בר** (בר־חיות – viable; ב־שימוש – serviceable). האקדמיה נדרשה כמה פעמים לסוגיית התצורה במשקל **פָּעִיל** (ב־חיים, תשנ"ב, עמ' 342–349; אלדר, תש"ע, עמ' 163–166).

ברור אפוא שבהכרעות פוסקניות המתקבלות בתחום המילון, דהיינו הנחת מילים ומונחים, אפשר לצפות לשיקולים הנובעים מהגיון הלשון רק בבחירת השורש המתאים. לעתים נבחר שורש לא מתאים בגלל היקש. ידוע שביאליק חידש את המילה **יבוא** בהיקש למילה **יצוא** אף שהשורש המתאים היה בו"א ולא יב"א. לאחר שנוצרה המילה התחדש השורש התנייני יב"א. גם המילה **תוֹכְנָה** הנוהגת בציבור חודשה על דרך שורש יב"ן אף ששורשה בו"ן (אולי בהיקש למילה **תודעה**).¹⁰

9 כך במשקל **פָּעִיל** וגם במשקלים אחרים, כגון **מְפַעֵל** לסימון מכשירים (מברג, מפתח) ו**פְּעֻלָּה** לסימון מונחים בעולם המחשבים (תכנה, חמרה). לדברי מ' בראשר (בהרצאה שנשא ביום עיון של החוג ללשון העברית באוניברסיטת חיפה ביום י"א באייר תשע"א), "אין ספק שנתפתחה התודעה המחברת בין המשקל למשמעותו. הדבר משתקף בעשייתם של כל מחדשי המילים, הן מוסדות מוסמכים, הן יחידים ובהם דוברים מן השורה".

10 האקדמיה התנגדה במשך שנים רבות לחידושים ששורשיהם אינם מתאימים והציעה להם חלופות הולמות, כגון **בוֹנְנוֹת** (משורש בו"ן) במקום **תוֹכְנָה**, **הטלת מסיים** במקום **מיסוי**, **החלה** במקום **יישום**. בשנים האחרונות התירה האקדמיה את הצורות האלה הן כי הן כבר נוהגות בציבור והן כי חילופי שורשים מגזרות שונות מצויים כבר במקורות (כגון טו"ב ויט"ב).

שיקולי היגיון עשויים להישקל במילים המביעות ראליה שהשתנתה. לדוגמה: המילה פח משקפת תקופה שבה היו מכלי האשפה עשויים פח. המילה משמשת גם היום אף שהפחים עשויים חומרים אחרים. המילה מביעה תוכן מיושן אך השתגרותה לסימון המכל הידוע מטשטשת את ההיגיון שהיה בה ואיננו עוד. בדיוני ועדות המינוח באקדמיה עולה לעתים מזמנות ההמלצה שלא להניח מילים ומונחים המשקפים ראליה כדי שלא יתיישנו בחלוף הזמן.

שיקולי היגיון עשויים להישקל גם בחידוש מילים הקשורות למילים אחרות. הנה דוגמה: בשנת תש"ס דנה ועדת הדקדוק של האקדמיה במילה צהרון המסמנת גן ילדים הפועל בשעות הצהריים וסוג צמח שפרחיו נפתחים בשעות הצהריים. המילה כבר הייתה בשימוש הציבור ונהגתה צְהָרוֹן. הוועדה קבעה שהגייתה תהיה צְהָרוֹן בגלל הקשר לצְהָרִיִּים. בדיון במליאה נטען שההגייה הנוהגת בציבור אפשרית על פי חוקי הדקדוק. בדיון נשקל גם הקשר בין הגיית המילה צהרון ובין הגיית המילה צהריים. לבסוף אושרה ההגייה צְהָרוֹן. אני מצרה על ההחלטה כי הגיון הלשון מחייב שמירה על קשר בין המילים, וקשר בין המילים מחייב הגייה דומה. זאת ועוד, אישור המילה צְהָרוֹן מאשר לכאורה את ההגייה צְהָרִיִּים.

הדקדוק הוא אוסף הכללים המתארים את התנהגות רכיבי הלשון בתחומי ההגה, הצורות והתחביר. הכללים מתנסחים מתוך התבוננות בעובדות הלשון והם בעלי תוקף סטטיסטי, כלומר רוב העובדות הדקדוקיות מתאימות לכללים ומיעוטן חורגות מהם. לכל אחד מתחומי הלשון – ביצוע ההגאים, הצטרפות צורני הנטייה לבסיס והשתנות הבסיס, הצטרפות חלקי הדיבור זה לזה – חוקיות קבועה, ואפשר לתארה בכללים. כלל דקדוקי מורכב מרישה המבטאת תנאי כלשהו ומסיפה הקובעת את התוצאה. לדוגמה: אם צורה מסתיימת ב-ה והיא מסמנת עצם שמינו הביולוגי נקבה (רישת הכלל) צורת הריבוי שלה תסתיים ב-ות (סיפת הכלל). צורת הריבוי של הצורות ילדה, מורה, כלבה יהיו אפוא ילדות, מורות, כלבות. ואולם יש לכלל חריגים: צורת הריבוי של דבורה היא דבורים ולא דבורות.

לעקרון ההכללה של העובדות הדקדוקיות אוסיף מאפיין שמן הראוי שיחול בדקדוק של לשון טבעית: הכלל הדקדוקי יתאר תופעה שכיחה,

כלומר הביטוי ברישת הכלל יתייחס לתופעה שכיחה. כלל הריבוי שהודגם לעיל מתאר תופעה שכיחה מאוד. הנה כלל המתאר תופעה שאינה שכיחה: אם בצורה שתי הברות והיא מסתיימת ב-ות צורת הריבוי שלה תסתיים ב-יֹות. הכלל תקף בשתי צורות בלבד: **אָחות** (אחיות), **חָמות** (חמיות). כלל דקדוקי שתקפותו צורות בודדות, אינו נכלל עוד בדקדוק. את נטיית הצורות הבודדות מן הראוי לתאר במילון. מכאן ברור שלדעתי החלוקה בין תחום הדקדוק ותחום המילון אינה תלויה בנושאי הדיון בלבד (נטייה בדקדוק ומשמעים במילון) אלא גם בתחולת הכללים (כללים שתקפותם בצורות רבות בדקדוק וכללים שתקפותם בצורות בודדות במילון).

כשלושן מתפתחת התפתחות טבעית חלים בה תהליכים במגמות הפוכות: שימושי לשון חריגים מצטרפים לכללים ושימושי לשון אחרים נחרגים מהם. את תהליך ההרס והבנייה מתאר גיא דויטשר בספרו "גלגולי לשון" (דויטשר, תשס"ז). ברור אפוא שלשון המקורות הנחשבים מופת – לשון המקרא ולשון חכמים המוקדמת – משקפת מצב רגיל של לשון טבעית: את רוב העובדות הלשוניות אפשר לכלול בכללים, אך יש בה גם צורות חריגות.

5. הטענה: הגיון הלשון צריך להיות שיקול מכריע בפוסקנות

איחד את טענתי להכרעות פוסקניות בתחום הדקדוק (כלומר תורת ההגה, תורת הצורות, תחביר). טענתי היא שהחוקיות העולה מהתבוננות בעובדות הלשוניות בתחום הדקדוק ראויה לשימור במידה רבה מן החשיבות בשימור עובדות לשוניות פרטניות.¹¹ מכאן עולה שכאשר בדיון בשאלה

11 כאמור לעיל בהערה 2, במסגרת הדיון בהכרעות על פי הגיון הלשון אפשר גם לדון בעקרונות הגיוניים שאינם נובעים ישירות מהכללה של העובדות הלשוניות. לדוגמה: אפשר לטעון שהגיון הלשון מחייב שמירה על מערכות דקדוקיות כגון גופים או גזרות כדי לשמור על בידול בין המערכות. מכאן נובע שכדאי היה לשמור על הבידול בין גזרת ל"י וגזרת ל"א (מצאתי לעומת עשיתי), כפי שאכן הוחלט באקדמיה (החלטות, תשס"ו, עמ' 62), ועל הצורות הנבדלות לנוכחות ולנסתרות (תשמרנה, שמורנה) ואף על תנועת i בגזרת ל"י (שינית, קיויתי) כדי שלא ליצור צורות עמומות

דקדוקית מסוימת יש התנגשות בין הגיון הלשון – הדרך המתבקשת מן הכללים – ובין שימושי הלשון המתועדים במקורות, כדאי להעדיף את שימוש הלשון המתאים להגיון הלשון. וכאשר בדיון בשאלה דקדוקית מסוימת יש התנגשות בין הגיון הלשון ובין הנוהג בציבור יש להבחין בין שני מקרים: (1) כאשר הנוהג בציבור אינו משמר את ליבת הדקדוק או כשאפשר להשפיע על הנוהג בציבור, יש להכריע על פי הגיון הלשון; (2) כאשר הנוהג בציבור אינו פוגם בליבת הדקדוק או כבר השתרש ואין לשרשו עוד, כי אז ננקוט באחת משתי הדרכים: אם התופעה שכיחה יחסית, ינוסח כלל דקדוקי נוסף שתחולתו קטנה יותר; אם התופעה אינה שכיחה, יש לשייך את הפרטים החורגים למילון.

אדגים את הטענה: תחילה אביא דוגמות להתנגשות בין התייעוד במקורות לבין הגיון הלשון ואחריהן אביא דוגמות להתנגשות בין הנוהג בציבור לבין הגיון הלשון.

דוגמות להתנגשות בין התייעוד במקורות לבין הגיון הלשון:

- **ישן, קטן ויכל:** במקורות צורה במשקל **פָּעַל** בבניין קל היא צורת בינוני וגם צורה העבר. האקדמיה התירה להטות את צורות העבר גם על דרך הצורות במשקל **פָּעַל**: חפץ, ישן (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 54). גם את הצורה **קטן** (שצורתה במקרא קטנתי – משקל פעל) מותר להטות בעבר כמו צורה במשקל **פָּעַל**. ומה באשר לנטיית הפועל **יכל**? לדעתי, ההיגיון מחייב שלאחר שהושוו הפעלים במשקל **פָּעַל** ואף **קטן** במשקל **פָּעַל** לנטיית הפעלים במשקל **פָּעַל** בעבר, יושווה גם הפועל **יכל** וייטה כפעלים במשקל **פָּעַל**, ואולם נטיית הפועל **יכל** נשארה כשהייתה במקורות: יכלתי, יכלת, יכל. בדיונים שהתקיימו באקדמיה לא הובא נימוק להדרתו של יכול מן הכלל. אפשר לשער שההכרעה התקבלה כי במשקל **פָּעַל** באה תנועת o

(niseti – נישאתי, ניסיתי). הטענה על עדיפות הגיון הלשון תקפה גם בניסוח מערכות כללים שאינן מורשות במלואן, כגון כללי הכתיב הלא-מנוקד, כללי התעתיק וכללי הפיסוק. ראו דוגמות אחדות בנספח, להלן.

בכל הנטייה ולא רק בצורת העבר.¹² כאמור לעיל, טענתי היא כי שיקול ההיגיון גובר על החשיבות שבשימור הצורות הפרטניות מלשון המקורות.¹³

• **לנטוע, ליפול, *ליסוע:** בצורות שם הפועל בגזרת פ"נ מתקיימת הנו"ן במקרא: לנטוע, לנגוח, לנפול. בלשון חז"ל צורת שם הפועל בכל הבניינים ובכל הגזרות היא על דרך צורת העתיד של הפועל: לידור (יידור), ליגע (ייגע), לישב (ישב). האקדמיה החליטה להתיר את הצורות מגזרת פ"נ הבאות בלשון חז"ל בנשילת הנו"ן: לידור, ליפול. ואולם צורות כגון *ליטוע, *ליגוע לא הותרו כי אין הן מתועדות במקרא ובלשון חז"ל (שהרי אינן על דרך העתיד: ליטע, ליגע), הן צורות כלאיים – יש בהן נשילת נו"ן על דרך לשון חז"ל ותנועת עי"ן הפועל על דרך לשון המקרא.¹⁴ לדעתי, כדאי היה להחיל את האפשרות לנשילת הנו"ן בכל הצורות במשקל לפעול כי על פי הגיון הלשון כלל נשילת הנו"ן בגזרת פ"נ גובר על הערך שבשימור הצורות הפרטניות שהיו במקורות.¹⁵

• **חוקרות ואיגרות:** כלל ב בכללי הסגול קובע שנטיית שמות כגון חוברת, היא זו: חוברתי, חוקרות, חוקרות (החלטות האקדמיה

12 את הנימוק הזה שמעתי מד"ר ברק דן, מזכיר מדעי באקדמיה ללשון העברית.

13 אעיר עוד כי רבים הדוברים המשווים את הפועל יכול לצורות האחרות בבניין קל. אמנם הצורות *יכל, *יכלתי, יש בהן כדי לסמן את השתייכותו החברתית של הדובר, אך משהתירה האקדמיה את הצורות שיניתי וציפיתי, שגם בהן יש סימון חברתי של הדובר, הוכיחה האקדמיה שאין בשיקול זה כדי להרתיע. ההבדל בין שני המקום נובע מן התייעוד במקורות: צורות בגזרת ל"י המנוקדות בצירי בעי"ן הפועל כגוף ראשון ושני (אבל לא בבניין קל) מתועדות במקרא, ונטיית *יכל על דרך משקל פָעַל אינה מתועדת במקורות. איני טוענת ששיקול הנוהג בציבור גובר על השיקולים האחרים. אני שוקלת אותו רק כטענה מסייעת.

14 בלאו (תש"ן, עמ' 111) טוען שאף הצורה לַנָדַר המנוקדת בדגש קל משקפת צורת כלאיים של לַנָדַר מלשון המקרא (בשווא נע וללא דגש קל) ולַדַר מלשון חכמים (שיש בה דגש חזק).

15 ואם הנוהג בציבור נשקל בהכרעה, כדאי לשים לב שרבים הדוברים ההוגים את הצורות האלה בנשילת הנו"ן.

בדקדוק, תשס"ו, עמ' 39). מן הכלל יוצאים השמות האלה: אגרות, מסגרות, משפצות, שרשרות, שלשלות כי הצורות האלה מתועדות במקורות בשווא. לדעתי, כדאי היה לוותר על החרגת הצורות ולכלול אותן בכלל, כלומר להתיר את ניקודן בקמץ: אגרות, מסגרות, משפצות, שרשרות, שלשלות. ומובן שהמלומד הנוקט את דרך המקורות אינו משתבש כי לשון המקורות היא על-תקנית.

• **הדברים האלו, דוגמה זאת:** מתקני לשון נוהגים לייחד את היידוע לכינויי הרמז המתועדים במקרא (הזאת, האלה) ואם ינקטו כינויי רמז לא-מידועים יבחרו בכינויי הרמז המתועדים בלשון חכמים (זו, אלו). בלשון המקרא הכינויים המשלימים את הגרעין באים ביידוע ברוב המקרים (הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה [בראשית טו, א], הָאֲרָץ הַזֹּאת [בראשית יב, ז], הָאִישׁ הַזֶּה [בראשית כד, מח]). לעתים באים במקרא כינויי רמז לא-מידועים אחרי שם עצם עם כינוי חבור (אֲתֵי אֵלֶּה [שמות י, א], מִשְׁבְּעָתִי זֹאת [בראשית כד, ח], בְּכַתְּף זֶה [שופטים ו, יד]) או אחרי שם מספר (שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה [בראשית ט, יט]). בלשון חכמים הכינויים באים ללא יידוע ברוב המקרים (אילן זה [אבות ג, ז]), אך יש מעט היקרויות של כינויים מידועים (הלילה הזה [פסחים י, ד]). נמצא שבצירופים כגון **הדברים האלו, דוגמה זאת** יש עירוב של רכיבים מלשון המקרא ורכיבים מלשון חכמים. האם העירוב הזה תקין או ראוי? טענת הטהרנים היא כי יש לשמר את דרך המקורות בשימושי הלשון האלה, ואין לערב את היסודות. אבא בנדויד (תשכ"ז) מביא רשימה של שימושי לשון שיש בהם עירוב רכיבים. ברשימה זו מובא הצירוף **דברים אלה** לצד שימושי לשון אחרים, כגון **כשקם, גם כאן**. אף שבנדויד אינו פוסל נחרצות את עירוב היסודות מלשון המקרא ומלשון חכמים, ניכר שאינו רואה בעירוב כזה סגנון משובח. ואולם קצפם של הטהרנים יצא דווקא על צירופים שיש בהם כינויי רמז כדוגמת **דברים אלה**.¹⁶ לדעתי, משבחרו דוברי הלשון העברית המתחיה לערב את

16 יש גם מתקני לשון שלא פסלו את הצירופים הנידונים. סיוון (תשל"ט, ערך אלו) מסביר את הבדלי המוצא של הכינויים אלה ואלו ומסווג אותם למשלבים שונים:

יסודות הלשון מן המקורות, נטיית הטהרנים לפסול את הצירופים כגון **דברים אלה** אינה הגיונית. נראה לי שעלינו ללמוד מן המקורות כללי דקדוק ולאו דווקא שימושי לשון של ערכים מילוניים. אפשר היה ללמוד מן המקרא שכינויי הרמז הם **הזה, הזאת, האלה**, והם באים אחרי גרעין מיודע. אפשר היה ללמוד מלשון חכמים שכינויי הרמז הם **זה, זו, אלו**, והם באים אחרי גרעין לא־מיודע. אלא שבלשון העברית אומצו שתי הדרכים: גרעין מיודע וכינוי רמז מיודע (הילד הזה), גרעין לא־מיודע וכינוי רמז לא־מיודע (ילד זה). ואם כך נמצא שכדאי ללמוד כלל דקדוקי רחב יותר: אפשר להוסיף את תווית הידוע לשם עצם, לשם תואר וגם לרכיבים הבאים במקומם, כגון כינוי רמז ושם מספר. מכאן שהבחירה בכינוי הרמז היא בחירה סגנונית וההחלטה אם ליידע אותו ואת הגרעין, אם לאו, נתונה בידי הדובר. טענתי היא אפוא שהגיון לשון ימינו מאפשר צירוף רכיבים זה לזה אף אם הצירוף המדויק אינו מתועד במקורות. הדבר שקול להוספת מילית השעבוד ש ללקסמות מקראיות ולהוספת מילית השעבוד אשר ללקסמות מלשון חכמים.

• **מורי ותלמידי ביתהספר:** הדעה הרווחת בקרב מתקני הלשון היא שאיחוי נסמכים אינו תקני כי צירופים כאלה אינם מתועדים כמעט במקורות הקלאסיים להוציא חריגים מעטים, כגון **מְבַחַר וְטוֹבֵלְכָנוֹן** (יחזקאל לא, טז), **טעם ומראה יין** (פסחים קח, ע"ב). בימי הביניים התרחב השימוש באיחוי נסמכים, כגון **אהבת ושנאת הבעל** (תוספות, יבמות כג, ע"א) אולם רוב מתקני הלשון וגם האקדמיה ממעטים להסתמך על התייעוד מימי הביניים. אבינרי (תשכ"ד) וסיוון (תשל"ט)

אלו – ללשון הספרות, אלה – ללשון הבלתי מסומנת. מעניין שבערך זו הוא נוהג כדרך הטהרנים: "רצוי להעדיף זאת, כשהמלה באה עם ה"א הידיעה..." אתמהה. גם מדבריו של פרץ (תשכ"א, עמ' 174) משתמע שאין הוא פוסל את השימוש החופשי בכינויי הרמז השונים ביידוע או בלא יידוע. וגם פרץ מציין שהסופרים (כגון מנדלי וענגון) העדיפו את הכינויים בלא יידוע. אפשריין (תש"ז, עמ' 104) מעדיף את השימוש בכינוי הרמז **אלה** משיקולי הגייה. לדעתו למ"ד סגולה נוחה להגייה מלמ"ד שרוקה, ואין הוא מבחין בין הכינוי המיודע לבין הכינוי הלא־מיודע.

אינם פוסלים את איחוי הנסמכים, הם מסתמכים על מקורות מאוחרים ומכירים ביתרונות שיש לאיחוי הנסמכים לעומת חלופותיו.¹⁷ גם גושן-גוטשטיין (1955, א, 1955 ב) אינו פוסל את איחוי הנסמכים מתוך השוואה לערבית הספרותית, שגם בה החל תהליך דומה בימי הביניים והתגבר בלשון החדשה. גושן מדגיש שהמניעים להכשרת הצירוף בערבית היו 'מעשיים ברורים'. הוא מראה שסופרי העברית החדשה – מנדלי, ביאליק ואחד העם – לא נמנעו מאיחוי נסמכים. בספר 'לעגנון שי' (גושן-גוטשטיין, תשי"ט) הוא מראה שגם עגנון לא נמנע מאיחוי נסמכים 'אם הם דמויי ענין ודמויי צורה' כלשונו.¹⁸ ח"א כהן (תשס"ג–תשס"ד) טוען שלא ראוי להדיר את לשון ימי הביניים מן המקורות הנחשבים מופת משום שבלשון זו נכתבה במשך מאות שנים יצירה עברית מופתית בידי יוצרי מופת, כגון רש"י ורמב"ם. כהן מראה שהשימוש באיחוי נסמכים היה נהוג בספרות ימי הביניים בסוגותיה השונות, וטוען שאין סיבה לפסלו בלשון ימינו. עוד טוען כהן שאפשר שצירופים שיש בהם איחוי נסמכים (מורי ותלמידי בית הספר) קולחים יותר באוזן הדובר מחלופותיהם (מורי בית הספר ותלמידיו, המורים והתלמידים של בית הספר), ולעתים החלופות המוצעות לצירוף אינן מוצלחות כלל (הצירוף 'ביעור ווידוי מעשרות' מביע עניין אחד ולכן אי אפשר לפרקו). גם הצירוף **מגורשי וגזולי גוש קטיף** המובא במאמרו של בראשר (תשס"ט–תש"ע, עמ' 16) הוא דוגמה לצירוף שחלופותיו אינן מוצלחות. בראשר מסתייג מאיחוי הנסמכים, אבל החלופות **מגורשי גוש קטיף וגזוליו והמגורשים והגזולים של גוש קטיף** אינן מוצלחות. גם לצירוף **הכרעת וגזר הדין** שהושמע לאחרונה ברדיו (במשפט מעין 'נשיא המדינה לשעבר משה קצב החליט לערער על הכרעת וגזר דינו') קשה להציע חלופות מתאימות (הצירופים 'הכרעת הדין וגזרו', 'ההכרעה והגזר של הדין' אינם מתאימים.

17 ראו דוגמות אצל אבינרי, תשכ"ד, עמ' 425.

18 אלא שמחקרו של י' ברויאר (תשס"ט) עולה שעגנון נקט שימושי לשון מסוימים, בהם איחוי נסמכים, לחילופי סגנון בין המספר והדמויות בסיפור.

האפשרות היחידה המתקבלת על הדעת היא 'הכרעת הדין וגזר הדין', אך יש בה מן האריכות). לדעתי, איחוי נסמכים אינו שונה מאיחוי רכיבי תוכן אחרים ואין לפסלו. אמנם הנסמך המאוחד משהה את בוא הסומך הצפוי, אולם אין הדבר שונה מהשהיה הנגרמת מאיחוי של רכיבים אחרים.¹⁹ התיעוד במקורות מסייע לטענה שאין לפסול איחוי נסמכים, אבל הטענה אפשרית משיקולי הגיון הלשון בלבד.

דוגמות להתנגשות בין הנוהג בציבור לבין הגיון הלשון:

- ◆ שימושי לשון שאינם משמרים את ליבת הדקדוק: בדרך כלל שימושי לשון שאינם משמרים את ליבת הדקדוק הם שיבושים ואין מתירים אותם. הנה דוגמות:
 - האחדת גזרות פ"ג וע"ו הולכת ומתפשטת אצל דוברי העברית הישראלית: צורות כגון מביא, מכיר נהגות בפתח בעי"ן הפועל או בצירי בעי"ן הפועל ללא הבחנה. אמנם תופעה דומה של הטמעת גזרת ל"א בגזרת ל"י התקיימה בלשון חכמים (מצינו על דרך עשינו), ולמרות זאת כדאי לפסול את שימושי הלשון האלה כי הם מטשטשים את הבידול בין הצורות.²⁰
 - שימושי הלשון הנוהגים בציבור אינם משקפים את מערכת הנטייה של השמות המלעיליים: *פְּלָבוֹת במקום פְּלוֹבוֹת, *מְלָכוֹת אנגלייה במקום מְלָכוֹת אנגלייה, *לְשָׁפוֹת תעסוקה או *לְשָׁכוֹת תעסוקה במקום לְשָׁכוֹת תעסוקה. אף שתיקון השיבושים האלה מחייב לימוד מדוקדק של

19 על פיתוח ציפיות בפענוח משפט ראו אלבק (תשנ"ה). ואולם נראה לי שיש טעם להבדיל בין איחוי של מילות תוכן המקובל והרצוי לבין איחוי של מילות תפקיד הלארצוי. מילות התפקיד משמשות אופרטורים להקלת הפענוח. השהיית ציפיות לרכיבים הצפויים לבוא אחריהן עלולה לפגום בפענוח. אבינרי (תשכ"ד) וכהן (תשס"ג–תשס"ד) אינם מבדילים בין איחוי של רכיבי תוכן לבין איחוי של רכיבי תפקיד.

20 ראו לעיל, הערה 12.

- מערכת הנטייה – משימה לא קלה למורים, לתלמידים ולדוברים בכלל – אין אפשרות להכשיר אותם כי הם סותרים את ליבת הדקדוק.²¹
- **אי הקפדה על שימוש נכון בשם המספר:** *שלוש ילדים קיבלו שלוש וחצי שקל. כללי ההתאם הם מליבת הדקדוק העברי, ולכן אפשר להניח שהם יישארו על כנם.²²
- לעתים רחוקות מאוד נמצאת דרך להכשיר שימושי לשון הסותרים לכאורה את ליבת הדקדוק. הנה דוגמה:
- **תוֹתָחַן וּבְרֹזֶן, פִּסְנֶתָרֶן וּדְלָפָקֶן:** החלטת האקדמיה שבצורות המסתיימות ב-ן עשוי לבוא שווא לפני הסיומת, אינה מתיישבת תמיד עם המערכת הדקדוקית. ידוע שצירי עשוי להיחטף בהברה הסמוכה לטעם, אך קמץ אינו נחטף בדרך כלל בהברה הסמוכה לטעם, ולכן ההגייה הצפויה היא **מוֹקֶדֶן, דְּלָפָקֶן, תוֹתָחַן ומשפָּטֶן**.²³ ואכן ההחלטה עברה לגולים אחדים:²⁴ בשנת תשמ"א הציעה ועדת הדקדוק
- 21 ואולם יש צורות שנוהג בהם הריבוי השלם גם במקורות המאוחרים למקרא ולמשנה, כגון **שוועה – שוועות**, ועל סמך הצורות האלה מצייע כהן (בדפוס ב) להכשיר גם צורות אחרות הנוהגות בציבור בריבוי שלם, כגון **פְרוּוה – פְרוּוה וקְסדה – קְסדות**. ברור אפוא שכהן מנסח שני כללים מילוניים בעלי תחולה מצומצמת יותר מן הכלל הדקדוקי על ריבוי צורות במשקל פְעלה ופְעלה.
- 22 יצוין שבשנת תש"ע הותר להקדים את שם המספר המעורב (שיש בו שבר פשוט) לשם העצם המנוי (שלושה וחצי שקלים), אך צירוף השם המנוי אחרי המספר השלם (שלושה שקלים וחצי) היא עדיין הדרך המועדפת. ראו את ניסוח החלטת האקדמיה בקישור זה: <http://hebrew-academy.huji.ac.il/hahlatot/GrammarDecisions/terminologyOrdinance/Pages/Ch4D044.aspx> (נדלה בתאריך 3 באוקטובר 2011).
- 23 על הסטייה ממערכת הכללים התריע י' בלאו בדיון במליאה: "הנה עוד עניין אחד שהדריך את מנוחת הוועדה: הרי אם יורשה להגיד תוֹתָחַן ולא תוֹתָחַן, נכניס ללשון בדרך מסוימת חוקים פונטיים חדשים. בדרך זו אנחנו מכניסים ללשון שינויי קמץ בהברה שלפני המוטעמת. דבר זה קיים במקרא בצורה שולית ביותר... לי אישית קשה כל שינוי שמביא דרך אגב לשינויים ממשיים בלשון, ואני רואה בעניין זה של שינוי הקמץ לשווא הכנסת שינוי בלשון בדרך שולית, ואנחנו בונים לשון בעלת פונטיקה מיוחדת" (זיכרונות האקדמיה ללשון העברית, תשמ"ח, עמ' 159).
- 24 ראו תיאור של קבלת ההחלטה וניתוחה אצל גונן (תש"ס).

שהתנועות בצורות בסיומת ךן יהיו על פי המתחייב מכללי הדקדוק. בשנת תשמ"ב דחתה המליאה את הצעת הוועדה והחליטה שלפני הסיומת יבוא שווא תמיד כי הניחה שזו ההגייה הנוהגת בציבור.²⁵ בשנת תשנ"ו דנה ועדת הדקדוק שוב בסוגיה והחליטה לקבוע את הגיית הצורות המסתיימות בסיומת ךן לפי קיום הקמץ או הצירי בנטיית הצורה חסרת הסיומת. ההחלטה אושרה במליאה בשנת תשנ"ח (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 46). הנה דוגמות: בצורות **תותחן ומשפטן** בא שווא לפני הסיומת כי גם בצורות **תותחי ומשפטי** בא שווא במקום הקמץ. בצורה **מוקדן** בא שווא לפני הסיומת כי גם בצורה **מוקדי** בא שווא במקום הצירי. בצורה **ברון** בא קמץ לפני הסיומת כי גם בצורה **ברוני** מתקיים הקמץ, ובצורה **דלפן** בא צירי לפני הסיומת כי גם בצורה **דלפני** מתקיים הצירי. ומה באשר לצורות הנהגות בשווא אף שהן גזורות מצורות שמתקיימת בהן התנועה כגון כלכלן ופסנתרן? בצורות **כלכלה** ו**פסנתר** הקמץ והצירי מתקיימים (החלטות האקדמיה בדקדוק, תשס"ו, עמ' 19, עמ' 32) ולמרות זאת בצורות **כלכלן** ו**פסנתרן** בא שווא לפני הסיומת כי זו ההגייה הנוהגת בציבור. הצורות האלה נמנות אפוא ברשימת חריגים.

טענתי היא שלו הוכרעו ההחלטות בדבר ניקוד הצורות בסיומת על פי שיקולי הגיון הלשון, כדאי היה לקבל את הצעת ועדת הדקדוק (לנהוג בקמץ ובצירי שלפני הסיומת כמתחייב מן הדקדוק).²⁶ ואם ייטען כנגד

25 ואולם ההנחה לא נבדקה בפועל, ומירסקי התריע על כך בדיון (זיכרונות האקדמיה ללשון העברית, תשמ"ח, עמ' 158). ע' גונן (תשס"ו) מצאה שרוב הציבור הוגה **משפטן** בקיום הקמץ. גם במשאל מזדמן שערכתי אני לא התקבלו תוצאות חד-משמעיות. שאלתי אנשים אחדים כיצד יכנו את העוסק בשופרות. הרוב השיבו **שופרן**. גם את העוסק במדפים כינו הרוב **מִדְפָן**. לו נקבעה ההכרעה לפי שימושי הדוברים צריך היה לבדקם בדיקה מקיפה.

26 ובדיון במשקל **פְּעֵלָה** (מליאה ריט בשנת תשנ"ה, זיכרונות, תשנ"ה, עמ' 230) שב בלאו והצטער על ההחלטה: "... החלטנו לומר **משפטן**, בהיחספות הקמץ בהברה שלפני הטעם, והחלטה זו היא בעצם נגד המצוי במקרא, להוציא חריג אחד: המילה **פְּנִים**, אם אמנם היא נגזרת מן המילה **פְּנִים**. אינני מכיר מקרה נוסף במקרא, שקמץ נחטף בהברה שלפני הטעם. הלכנו אחר ההיקש לצורת הרבים **משפטנים**, ואני מצטער

הכרעה מעין זו שהיא נוגדת את הנוהג בציבור, אומר כך: אם השיקול המכריע הוא הנוהג בציבור, אין צורך לנסח כללי דקדוק. יתועדו הצורות כערכים מילוניים ודי בכך. כך החליטה האקדמיה לנהוג במשקלי פֶּעִיל ופְּעִיל וכן במשקלי פִּיעֵלוֹן ופְּעָלוֹן. אלא שברור שהנוהג בציבור אינו השיקול המכריע בהחלטות האקדמיה שהרי הציבור נוהג להגות מעֶרְבוֹן ומעֶרְכוֹן ולמרות זאת החליטה האקדמיה על קיום הקמץ: מעֶרְבוֹן, מעֶרְכוֹן. גם הצורה שְׁתוֹנִים (צורת הרבים של שְׁתוֹן כמו שְׁתוֹן – שְׁתוֹנִים) אינה נפוצה למיטב ידיעתי ובכל זאת נקבעה כצורה התקנית כי כך מתחייב מכללי הדקדוק.

- ◆ שימושי לשון הנוהגים בציבור ואינם פוגמים בליבת הדקדוק:
- כפפות צמר, פְּרָכוֹת השחר: הצורות במשקל פֶּעֶלָה נוטות במקורות ובפי הציבור בשתי דרכים: רוב הצורות נוטות בקיום הקמץ הראשון (כפפת צמר), מיעוט הצורות נוטות בחיטוף הקמץ הראשון (נְדָבַת פי). על פי הכלל המתאר את ההתנהגות השכיחה של הקמץ יש לחטוף את הקמץ כי הוא אינו סמוך לטעם²⁷ (*כפפות צמר, פְּצוֹת מרגמה), וכך

על כך, אבל כך הוחלט". יצוין כי בדיון בוועדת הדקדוק הציע ג' גולדנברג הצעה אחרת להסבר השווא שלפני הסיימת (ראו גונן, תש"ס).

27 ראו את כללי הקמץ המתקיים (החלטות, תשס"ו, עמ' 15–21). וייתכן שמשקל פעלה הוא מיזוג של שני משקלים: משקל פעלה שיש בו תנועת a קצרה בעי"ן הפועל, ומשקל פעלה שיש תנועת a ארוכה בעי"ן הפועל (בלאו במליאה רי"ט בשנת תשנ"ה

ספר לטון למורים

שחבר החכם השלם זרודי יחיאל

להיות

חכמת וקדוק לטוננו חכמה דמח
ומפארה חסדנות מאד לכל מי
שירצה ללמוד איא חכמה כל טון הקדש * נבחרת
להבנת סגרי ומקרא ומסגנו חיו ב דוכורים האל
אשר הראשון מהם בדקדוק והסני במלאכת השעי
חבורים נפלאים כח לייפקצור מפרג כל החכמה
הזאת בשלמות * לכהכלים דואם דרנא דבנון הו
יוסף יצו * בן כבוד מורמ דרב רב לל ושלם בכל
חכמה רבינו תמיד בן כבוד וחכם השלם זה רודי יחיאל
זל מוצר זה הספר להדפיס שניית וחשתור לבה בכל
מאמצי כוז * ובמסגנו דוגנו דהחבר אלינו דהבס ואל
שלמה אלמלי נלוד להגיע דחבורים האלו למי שמא
שנדפס ראשונה היו בו טעויות ודבה וכלם נתקבו
דברם שנית בשלמות לכן ראוי לכל דורש וחכמה
הזאת שיקח הספר הזה מצוי אצלו * ולא יחיה חסד
טמו בשום צד *

בקסטאטינא קרית אדונו הקלך זאורי שולטאן
שוליימאן ירום דודותנשא מלכותו * נדפס בבית
צעיר הבחוקקים אליעזר בן הוה גרשם שונצינו זל איש
שונצינו * תהיה לאל תודיה לשמי *

נקבע באקדמיה בתחילה. אך מכיוון שהציבור נוהג שלא לחטוף את הקמץ במשקל זה ומכיוון שהקמץ עשוי להתקיים גם בהברה שאינה סמוכה לטעם, החליטה האקדמיה להפוך את הכלל על פיו: משקל **פְּעֻלָּה** נוטה בדרך כלל בקיום הקמץ. והנה בא לעולם כלל דקדוקי שתחולתו אינה כלל הצורות במשקל. והצורות שאינן נוטות לפי הכלל החדש – הן נמנו ברשימת צורות חריגות, כלומר ברשימה מילונית.²⁸

6. הרהורים ומסקנה

העברית הישראלית משקפת מיזוג של רובדי הלשון שקדמו לה. ההיסטוריה של הלשון העברית שונה מן ההיסטוריה של לשונות אחרות. בדרך כלל לשון מתה או מתפתחת התפתחות טבעית במשך דורות. התפתחות של לשון טבעית עשויה לגרום להתרחקות גוברת והולכת בין רבדיה העתיקים ובין הרובד הסינכרוני שלה. לעומת זאת, העברית פסקה מלשמש בדיבור במאה השנייה והוחייתה בדיבור בסוף המאה ה-19. בתקופה זו המשיכה העברית לשמש בכתיבת יצירות בסוגות שונות (ספרות ופיוט, שאלות ותשובות, הגות ועיון) ואף שימשה לשון תקשורת בין פזורות היהודים שלא הייתה להן לשון משותפת אחרת. משהוחייתה התחילו הדוברים לדלות מאוצרות הלשון העתיקים והשתמשו בהם במזיגה. נמצא שהלשון העברית החדשה אימצה צורות ושימושי לשון

זיכרונות, תשנ"ח, עמ' 230). ייתכן אפוא שהצורות שניטות בחיטוף הקמץ משתייכות למשקל **פעלה** הראשון והצורות הניטות בקיום הקמץ משתייכות למשקל **פעלה** השני. שאלת התקיימות הקמץ הארוך בהיסטוריה העסיקה את ועדות הדקדוק בוועד הלשון ובאקדמיה ללשון. בן־חיים מראה שבניגוד לוועדת הדקדוק של ועד הלשון, ששקלה שיקולים היסטוריים בקיום הקמץ, וועדת הדקדוק של האקדמיה התבססה על 'הקיים בלשון העברית ולא על שיקולים עיוניים גרידא' (תשנ"ב, עמ' 264).

28 מעניינים הדברים שאמר פרופ' בן־חיים בדיון בישיבה 22 של ועדת הדקדוק מיום ו' באדר ראשון תשנ"ה: "בדרך הזאת אנחנו נותנים ידינו לריבויים של החריגים בדקדוק שיילמד בבתי הספר. אם נלך אחר מנהגי ההגייה הרווחים, נצטרך לקבוע גם שמלות כצורת הרבים של שמלה". בן־חיים אמר עוד ש"ברצונו להדגיש כי אין הוא נלחם על הדבקות במקרא, אלא על שלמותו של הדקדוק". אזכיר טיעונים אלה להלן.

המשקפים שלבים שונים בהתפתחותה.²⁹ ברור אפוא שניסוח כללי הדקדוק של הלשון הממוזגת מציב אתגרים קשים בפני מנסחיהם שהרי איך ינוסח כלל אחד למצאי צורות שמקורן בתקופות שבהן פעלו כללים שונים? האקדמיה ללשון העברית מנסה לפשר בין המגמות השונות ולהציע דקדוק המכיל את לשון המקורות המורשת ואת הנוהג בציבור. בתנאים אלה אימצה האקדמיה שיטת עבודה שאינה מונחית בעקרונות ברורים. כל נושא נשקל לגופו ומוכרע על פי דעת הרוב. ברור אפוא שבשיטת עבודה כזאת אין לצפות לעקיבות, לעתים נוטה הרוב להתחשב בעיקר במורש ולעתים נוטה הרוב להתחשב בציבור.³⁰ התוצאה היא מטבע הדברים תוצאה אקלקטית. נמצא שאוסף החלטות האקדמיה בדקדוק משקף עבודה פרטנית מדוקדקת המסורה לבקיאים בדקדוק. גם תהליכי הלשון הפועלים בלשון טבעית אינם נשמעים למרותה של השיטה. לשון טבעית היא בבחינת חי הנושא את עצמו, חי פרוע לפעמים. זאת ועוד, לשון חיה שואבת את כוחה מן הגיוון ומעושר דרכי ההבעה. הכוונתה לפי עקרונות נוקשים עלולה ליטול ממנה את חיותה ולאבן אותה.

למרות כל זאת כדאי לתת להגיון הלשון משקל רב ואף מכריע בקביעת התקן של לשון ימינו, לשון אחר כדאי להעדיף צורות 'הגיוניות' על פני צורות מורשות או לפחות לאפשר את קיומן לצד הצורות המורשות. לשיטה כזו שני יתרונות חשובים:

ראשית, היא מקלה את החינוך הלשוני. רבים מלינים על ידיעת הלשון המעטה של הדוברים בכלל ושל המורים בפרט. נראה לי שההחלטות הסבוכות אינן מאפשרות לדובר מן היישוב ללמוד אותן ולרכוש בקיאות

29 ראו את דבריו של בךחיים על העברית המתחיה שהשכבות העתיקות נתקבלו בה זו על יד זו ולא זו על גב זו כבלשון המתקיימת ברצף (תשי"ג, עמ' 43-44).

30 ראו את דבריו של ח"א כהן (בדפוס א) על הצורך בעקיבות להעמדת דקדוק פוסק של הלשון העברית. כהן מדגים את חוסר העקיבות בהחלטה על ריבוי שלם למשקל **פעלה** (חולצה – חולצות) על פי הנוהג בציבור ועל ריבוי שבור למשקל **פעלה** ו**פעלה** (מלגה – מלגות, פרווה – פרוות) על פי התיעוד במקורות בצורות רבות אף שגם בצורות רבות במשקל **פעלה** ו**פעלה** נוהג בציבור הריבוי השלם (כגון מלגות, פרוות, קסדות). השוו לנאמר בהערה 22, לעיל.

בהן. נמצא שהדובר ההדיוט המתלבט בשאלת דקדוק, נזקק לתיווך של אנשי המקצוע באקדמיה או אם נתמזל מזלו לתהות על קנקנה של צורה הנזכרת בדוגמות, ימצא את התשובה בדרך מילונית. לימוד לשון בדרך דקדוקית, דהיינו בהכללה, מקלה על המורה ועל הלומד. הצורות הבסיסיות יילמדו בדרך מילונית, אך נטייתן וצירופן זו לזו יוכתבו בכללים. רק הצורות היוצאות מן הכלל יילמדו בדרך מילונית. לימוד כזה יעיל יותר מלימוד בדרך מילונית, המחייב שינון של פרטים רבים, שכן לימוד העיקרון מאפשר את יישומו בשלל צורות.³¹

והיתרון השני חשוב אף יותר: השיטה מעצימה את הדקדוק של הלשון. בכך באה לידי ביטוי תכונת הסדירות של הלשון. ואשר לחיות ולעושר ההבעה – הם יבואו לידי ביטוי במילון. אני מבקשת לטעון שאין סתירה בין שימור המורשת ובין קביעת התקן על פי הגיון הלשון, כי בדרך זו נשמר הדקדוק המורש – הדקדוק המפואר של הלשון העברית, כדברי גיא דוטשר על מערכת הצורות: "אולי הדוגמא המרשימה ביותר למבנה מפואר שכזה [מבנה מורכב שאינו תוצאה של שחיקה, א"א] היא מערכת הפועל בעברית, ובשפות שמיות אחרות. ... לדוברי עברית, מערכת של תבניות תנועות ושורשים תלת-עיצוריים נראית כה מובנת מאליה, שקשה לנו להעריך את הפלא שבעיצובה. אך אם ננסה להביט בה לרגע בעיניו של זר, ייחשף בפנינו עד מהרה הישג הנדסי בלתי-רגיל...." (תשס"ז, עמ' 183).

31 ראו את דבריו הנחרצים של דויטשר (תשס"ז) בפרק הנקרא 'הצמא לסדר': לולא יכולנו לאתר דפוסים חוזרים בשפע המידע החדש שעלינו לספוג, מוחנו היה פשוט קורס מרוב פרטים (עמ' 187).

נספח

כאמור בהערה 12 הטענה על עדיפות הגיון הלשון תקפה גם בניסוח מערכות כללים שאינן מורשות במלואן, כגון כללי הכתיב הלא־מנוקד, כללי התעתיק וכללי הפיסוק. הנה דוגמות אחדות:

- **Ganne tikva**: בכללי התעתיק הפשוט שאושרו במליאת האקדמיה בשנת תשס"ו, הוחלט להקל מאוד על המשתמשים. בוטלה ההבחנה בין הגאים שהגיייתם זהה: וי"ו ובי"ת רפה מתועתקות באות v, כ"ף דגושה וקו"ף מתועתקות בהגה k, טי"ת ותי"ו מתועתקות בהגה t, אל"ף ועי"ן מתועתקות באמצע התיבה בסימן ' ; שם שכתבו מושרש ימשיך להיכתב בכתיבו המושרש ועוד. ובמה לא הקלו? בסימון המכפל של הדגש החזק. ומדוע? בדיון הועלה החשש שדוברי אנגלית יקראו שמות כגון **גני תקווה** (Gane) כאילו נכתבו באנגלית (גייין), ואילו סימון המכפל Ganne יבהיר את ההגייה הנכונה. על רקע ההקלות הרבות בכללי התעתיק הפשוט סימון המכפל נראה לי תמוה כי הוא דורש ידיעה של כללי הדגש החזק. וכי בקריאת השם **שבי ציון** (Shave) לא עלולים דוברי האנגלית לחשוב שמדובר בגילוח? טענתי היא כי משעה שהחליטו להקל, הגיון ההחלטה חייב ויתור על סימון המכפל.

- **סיפור, שיחזור, ריענון או סיפור, שחזור, רענון**: עיון בכללי הכתיב הלא־מנוקד שקבעה האקדמיה בשנת תשנ"ד מלמד על חלוקת הצורות לקטגוריות. כללי הכתיב לא נקבעו לצורה הנידונה אלא לקבוצה שהצורה משתייכת אליה. הנה דוגמה: תנועת i תסומן ביו"ד אם אין אחריה אות בשווא נח. ואולם לכלל סייגים אחדים: בצורה נטויה שבאה בה תנועת i ואין אחריה אות בשווא נח לא תוסף יו"ד אם בצורת היסוד לא באה תנועת i (לבי, הכיר). ועוד, גם תנועת e שמקורה תנועת i תסומן ביו"ד כדי לשמור על אחידות המערכת (ביאור). מן הדוגמה הזו אפשר להסיק, לדעתי, שגם בצורות שאין להן כלל מפורש בכללי הכתיב הלא־מנוקד, אפשר ללמוד מהגיון הלשון שהתוו מנסחי הכללים. לדוגמה: בצורה בבניין נפעל בגזרת השלמים תבוא אות בשווא נח אחרי תנועת i (נכתב) ולכן לא תוסף יו"ד לסימון התנועה.

ומה באשר לצורת נפעל בגזרת פ"נ (נכר)? לדעתי, הגיון הכללים מלמד שאין להוסיף בה יו"ד. וכן בצורה במשקל פיעול תבוא יו"ד לסימון התנועה. ומה באשר לצורה משורש מרובע (שחזור)? לשם השוואת המערכת, כפי שעולה מן השיטה בכללי הכתיב האחרים, נראה לי שיש להוסיף יו"ד לסימון התנועה אף שבא אחריה שווא נח. אפשרות אחרת: ללמוד מן הכללים שאין להתיר הוספת יו"ד בתנועת i לפני שווא נח, ולכן הצורה שחזור תיכתב בלא יו"ד וכמוה גם הצורה רענון הדומה לה.

המזכירות המדעית, המופקדת על פירוש ההחלטות של האקדמיה, מפרשת את המחסרים האלה בדרך שונה: בצורת נפעל בגזרת פ"נ תוסף יו"ד לסימון התנועה – ניכר; בצורת פיעול משורש מרובע לא תוסף יו"ד – שחזור, אבל אם אין בצורה שווא נח תוסף יו"ד – ריענון. ברור אפוא שיש כאן סטייה מן ההתייחסות המערכתית לצורות העולה מכללי הכתיב.

אוסף עוד שלדעתי כללי הכתיב הלא־מנוקד מציבים אתגר קשה לפני הכותב כי נדרשת בהם ידיעה של כללי הניקוד, ולכן כדאי היה לקבוע כללים פשוטים, כגון: כל תנועת i תסומן ביו"ד וכל תנועת o וכל תנועת u יסומנו בוי"ו.

• **פסיק לפני משפט מאוחה הפותח בוי"ו:** בכללי הפיסוק ניכרת מגמה ברורה להמעיט בסימנים. לכן, כשבא סימן אחר המסמן תוכן דומה תוכן המובע בסימן הפיסוק, אפשר להימנע מהוספת סימן פיסוק. לדוגמה: לפני מילת שעבוד אין צורך להוסיף פסיק. לפי ההיגיון הזה נראה לי שאפשר לוותר על הפסיק לפני משפט מאוחה הפותח בוי"ו שהרי האיחוי כבר מסומן. ואם יטענו המתנגדים שוי"ו אינה מסמנת בהכרח משפט מאוחה, היא יכולה לסמן גם צירוף מאוחה, אומר שגם שי"ן הזיקה עשויה לסמן פסוקית משועבדת וגם צירוף משועבד שאינו פסוקית (העץ שבגן...). והרי מוסכם שלפני שי"ן הזיקה אין הכרח בפסיק (להוציא פסוקית לוואי לא־מצמצם).

מקורות

- אבינרי, י' (תשכ"ד). *יד הלשון*. תל־אביב: יורעאל.
- אלבק, א' (תשנ"ה). מפצ"ח מבני"ם; שיטה לניתוח פורמאלי של משפט עברי לא מנוקד. *בלשנות עברית*, 39, עמ' 5–27.
- אלדר, א' (תש"ע). *תכנון לשון בישראל*. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- אפרתי, נ' (תש"ע). *העברית בראי המדינה*. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- אפשטיין, י' (תש"ז). *הגיוני לשון*. תל־אביב: עס־עובר.
- אתר האקדמיה ללשון העברית: <http://hebrew-academy.huji.ac.il>
- בירנבאום, ג' (תש"ס). מקומה של הכוונת לשון בימינו. בתוך: א' (רודריג) שורצולד, ש' בלוסקולקה, ע' אולשטיין (עורכות), *ספר דפאל ניר* (עמ' 334–349). ירושלים: כרמל.
- בלאו, י' (תש"ן). על המבנה המורכב של העברית החדשה לעומת העברית שבמקרא. *לשוננו*, נד, עמ' 103–114.
- בלנק, ח' (תשמ"ט). *לשון בני־אדם*. ירושלים: מוסד ביאליק.
- בן־אשר, מ' (תשכ"ט). *התגבשות הדקדוק הנורמטיבי*. חיפה: הוצאת הקיבוץ המאוחד והמכון האוניברסיטאי של חיפה.
- בן־חיים, ז' (תשי"ג). לשון עתיקה במציאות חדשה. *לשוננו לעם*, ד (ג–ה), עמ' 1–85.
- (תשנ"ב). הקמץ הגדול והפתח. בתוך: הנ"ל, *במלחמתה של לשון* (עמ' 255–284). ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- (תשנ"ב). דקדוקי משקלים. בתוך: הנ"ל, *במלחמתה של לשון* (עמ' 334–349). ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- בנרוד, א' (תשכ"ז). *לשון מקרא ולשון חכמים*, א. תל־אביב: דביר.
- בנרוד, א' ושי, ה' (תשל"ד). *מדריך הלשון לרדיו ולטלוויזיה*. ירושלים: רשות השידור.
- בר־אשר, מ' (תש"ן). על העקרונות בקביעת הנורמה בדקדוק בוועד הלשון ובאקדמיה ללשון. *לשוננו*, נד, עמ' 127–150.
- (תשס"ט–תש"ע). על ריבוי פניה של העברית. *העברית*, נח (א–ב), עמ' 5–26.
- ברויאר, י' (תשס"ט). חילופי סגנון בכתיבתו של עגנון על פי "תמול שלשום". בתוך: ח"א כהן (עורך), *מאתיים וחמישים שנות עברית חדשה* (עמ' 105–139). ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- גונן, ע' (תש"ס). *החלטות האקדמיה בתורת הצורות בשנים תשנ"ג–תשנ"ט*, *בחינה וניתוח*. עבודת תזה באוניברסיטה העברית.
- (תשס"ו). *נטיית שם העצם העברית המדוברת: תהליכי חיטוף*. עבודת דוקטור באוניברסיטה העברית.

גושן־גוטשטיין, מ' (תשי"ט). בין ספרות מופת לדקדוק נורמטיבי. בתוך: ד' סדן וא"א אורבק (עורכים), *לעגנון שי – דברים על הסופר וספריו* (עמ' 63–75). ירושלים: הוצד הצבורי ליובל השבעים של ש"י עגנון.

—— (1955 א). חכמי ורבני האשכנזים. *טור הלשון*, הארץ, 11 בנובמבר.

—— (1995 ב). חכמי ורבני האשכנזים. *טור הלשון*, הארץ, 18 בנובמבר.

דויטשר, ג' (תשס"ז). *גלגולי לשון*. תליאביב: עמ"עובד.

החלטות האקדמיה בדקדוק (תשס"ו). *לשוננו לעם*, נה (א–ב).

זיכרונות האקדמיה ללשון העברית (תשמ"ח) (כרכים כח–כט) – ל לשנים התשמ"א–
התשמ"ב (התשמ"ג). ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.

זיכרונות האקדמיה ללשון העברית (תשנ"ח) (כרכים מא–מב–מג לשנים התשמ"ד–
התשמ"ה (התשמ"ו). ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.

כהן, ח"א (תשנ"ח). דקדוק העברית המתחדשת ומקורות יניקתו. *לשוננו לעם*, מט (ג),
עמ' 117–131.

—— (תשס"ג–תשס"ד). העברית הרבנית והעברית הנורמטיבית. *לשוננו לעם*, נד (א),
עמ' 35–46.

—— (בדפוס א). כיצד מעמידים דקדוק עברי תקני בן־ימינו. *העברית*.

—— (בדפוס ב). *שְׁעָה – שְׁעוֹת: פרט וכלל*. בתוך: מ' פלורנטין (עורך), *קובץ מאמרים לזכר שאול אלוני*. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.

סיון, ר' (תשל"ט). *לקסיקון לשיפור הלשון*. תליאביב: קרני.

פרץ, י' (תשכ"א). *עברית כהלכה*. תליאביב: יוסף שרברק בע"מ.

רוזן, ח' (תשי"ג). על סטאנדרד ונורמה, על תהליכים ושגיאות. *לשוננו לעם*, ד (ז),
עמ' 3–8; ד (ז), עמ' 3–7; ד (ח–ט), עמ' 3–11.

—— (תשט"ז). *העברית שלנו – דמותה באור שיטות הכלשנות*. תליאביב: עם עובד.

Cooper, R. L. (1989). *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge university press.

תהלה לדוד ארוממד לפ"ק

לשון למודים

זה הלשון לימורים הניא לכית הרפוס האלוף התורני כהר"ר אליקים מלמד באמשטרדם: ותשואות הן חן לאיש ישר וחם ממשפחת רם האלוף מילף וילף שעל ירו נגמרה המצו' להוצי' אותו מכח אל הפועל ויקרא בישראל שמו כהר"ר יצחק בן הר"ר אברהם מקראקא משפח' קאצין עלין בוגין: ואחרון אחרון חביב כחותנו וגם הוא היה מעיר לעזור להמחבר הנ"ל שרהי"ל מכיסו בכל' לו וקול' אליו חון מופלג ושמו נאה לו שאנת כהר"ר ארי' ליב חון בן כהר"ר זאב וואלף חון מגולי המלכורג חונה פה לע"ע בק"ק אמשטרדם:

ואני כא אל"ך בשסה' צבאות אלהי' טערכוה ישרא'ל

הכר' שאול באלטין ודוד כרבכותיו

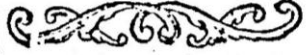

נשכנתי שנינו אנהנו בשסה' למה

היתרה נשש ארני ויורה כעזר החי'

באמשטרדם

כדפוס הישעלה והאשוכח
דודי קאמרוו תרטאם

